

Akademik Davorin Rudolf  
Split

## GRANICE S ITALIJOM U MIROVNIM UGOVORIMA NAKON PRVOGA I DRUGOG SVJETSKOG RATA

### *Sažetak*

Izloženo je utvrđivanje državnih granica između Jugoslavije i Italije nakon Prvoga svjetskog rata na Konferenciji u Parizu 1919.-1920. te u Rapallu 1920.

U drugom dijelu referata opisani su događaji nakon Drugoga svjetskog rata na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1946., na kojoj je usvojen nacrt Ugovora o miru s Italijom te dramatični pregovori nakon stupanja na snagu toga Ugovora do zaključenja Londonskog memoranduma 1954.

*Cljučne riječi:* Jugoslavija, Italija, Ugovor o miru, Pariška konferencija 1919.-1920., Pariška konferencija 1946., Trst.

1. Nakon završetka Prvog svjetskog rata, 27 zemalja koje su sudjelovale u ratu protiv Njemačke pripremalo se za parišku Konferenciju mira. U ratu su, među ostalim, srušena velika carstva: Njemačko, Rusko i Tursko, razorena je Austro-Ugarska, otvoreni su tajni ugovori o trgovanju teritorijima pa su se sa svih strana javili grabežljivci. Među njima se posebno isticala Italija, koja je 25. travnja 1915. u Londonu zaključila tajni Pakt s Rusijom, Velikom Britanijom i Francuskom o ulasku u rat protiv Njemačke, a najkasnije mjesec dana nakon stupanja na snagu toga Pakta i protiv Austro-Ugarske (Italija je potpisala Londonski pakt unatoč Ugovoru o trojnom savezu s Njemačkom i Austro-Ugarskom iz 1882.). Zauzvrat, Italiji su, među ostalim, obećani Trst, Gorica i Gradiška, čitava Istra do Kvarnera, uključivši Volosko, Cres i Lošinj, zatim mali otoci Plavnik, Unije, Srakane, Sv. Petar, Ilovik, Susak i drugi. U čl. 4. Pakta bila je određena njezina istočna granica. K tomu, Ugovorom je Italiji obećan i veći dio Dalmacije u njezinim tadašnjim administrativnim granicama, svi dalmatinski otoci na sjeveru i zapadu, od Premude, Silbe, Oliba, Skarde, Mauna, Paga i Visa na sjeveru do Mljeta na jugu, uključivši Svetac, Biševo, Hvar, Šćedro, Korčulu, Sušac i Lastovo te Palagruža s obližnjim otočićima. Izuzeti su jedino, u članku 5., Veliki i Mali Drvenik, Čiovo, Šolta i Brač.

Italiji je pošlo za rukom da najvažnije odredbe Londonskoga pakta uđu u Ugovor o primirju s Austro-Ugarskom, koji je potpisan u Padovi 3. studenoga 1918. Nakon toga su Talijani zaposjeli čitavo područje na istočnoj jadranskoj

obali, koje joj je Londonskim paktom bilo obećano, pa čak i dijelove izvan toga područja.

2. Mirovna konferencija, na kojoj je valjalo donijeti ugovore o miru s pobjeđenim državama, započela je u Parizu 18. siječnja 1919.

Prije početka Konferencije, odmah nakon zaključenog primirja s Njemačkom 11. studenoga 1918., iskusni političari i analitičari znali su da će posao u Parizu biti daleko teži negoli što se to u početku pretpostavljalo.

Stajališta država velesila pobjedničkoga bloka o budućem uređenju Europe i svijeta razilazila su se, nije bilo nikakva sporazuma o osnovnim crtama budućih mirovnih ugovora. Prijepori su najprije izbili oko izbora grada u kojemu će se Konferencija održati te izbora poslovnika Konferencije, a svade su nastale i zbog toga jer države sudionice Konferencije nisu bile ravnopravne.

Sva važna pitanja rješavana su u Velikim vijećima ("desetorice", "četvorice" ili "petorice"), u kojima su bili predsjednici, premijeri ili ministri SAD-a (Wilson), Francuske (Clemenceau), Velike Britanije (Lloyd George), Italije (Orlando), a ponekad i Japana. Ostale države smatrane su državama s ograničenim pravima, konzultirane su samo u pitanjima njihova interesa.

U pismu predsjedniku Vlade Ljubi Davidoviću, iz Pariza 26. kolovoza 1919., šef jugoslavenskoga izaslanstva na Pariškoj konferenciji Nikola Pašić, ovako je opisao rad konferencije:

*"Vrhovni savet konferencije mira rešava u svojim tajnim sednicama sam sva pitanja, koja stoje u vezi s konferencijom mira... Na njihovim sednicama ne prisustvuju delegati drugih, manjih država. Ako Vrhovni savet nađe za potrebno da sasluša koga delegata manjih država, i to samo o pitanju koje se te male države tiče, on ga pozove, postavi mu pitanje i sasluša njegove odgovore. Pošto se pozvani delegati ili ekspert iz sednice udalji, Vrhovni savet sam veća, raspravlja, donosi rešenja o pitanju koje je stavio bio na dnevni red.*

*O donesenim svojim rešenjima Vrhovni savet ne izveštava zainteresovane strane ranije nego tek onda kad je sastavio projekt ugovora o miru sa kojom državom i to tako podešava da jednovremeno predaje taj projekt i delegaciji neprijateljskoj i delegacijama zainteresovanih prijateljskih država. To se podešava naročito da delegacije neposredno zainteresovane u tim uslovima nemaju vremena da stavljaju svoje primedbe ili podnose proteste.*

*Može se reći da delegati malih država ništa ne rešavaju...".*

Posebne teškoće uzrokovali su tajni međunarodni ugovori koji su se, gotovo svi, temeljili na načelima diobe plijena. Primjerice, na temelju rusko-engleskoga Ugovora iz 1915. Carigrad i Dardaneli trebali su pripasti carskoj Rusiji, tajnim ugovorom velevlasti Antante Rumunjskoj su među ostalim

obećale Banat, koji je u to vrijeme bio u sastavu Austro-Ugarske, zatim, postojao je Ugovor o podjeli istočnoga dijela Sredozemlja i dr.

Neslogu među pobjednicima izazvao je i program "Četrnaest točaka" američkoga predsjednika Woodrowa Wilsona o samoodređenju naroda i trajnome miru, njegovi govori. Talijani su bjesnili jer Wilson nije priznavao tajne ugovore, uključujući Londonski pakt iz 1915., a u jednoj od svojih 14 točaka proklamirao je da se "usklađivanje talijanskih granica mora provesti prema jasno prepoznatljivim crtama nacionalnosti".

Francuska je nastojala u što većoj mjeri oslabiti Njemačku, a Englezi su strahovali od jačanja Francuske. Naposljetku, Wilson je forsirao stvaranje prve svjetske međunarodne organizacije mira, Lige naroda, preteče Ujedinjenih naroda, no tu su zamisao francuski i britanski premijer zjurado ogovarali.

3. Talijanski lideri, premijer Vittorio Emanuele Orlando i ministar vanjskih poslova Sidney Sonnino (nakon njih, premijer Giovanni Giolitti i ministar Carlo Sforza), nastojali su ostvariti tzv. "povijesne" i "strateške" granice Italije. Ponavljali su da je Londonski pakt iz 1915. i dalje na snazi i da su saveznicima dužni ispuniti obećanja u cijelosti.

Među izaslanstvima na Konferenciji nalazila se i delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), odnosno, do njezina međunarodnog priznanja, izaslanstvo Kraljevine Srbije. Na čelu je bio Nikola Pašić, bivši predsjednik Srpske vlade, a opunomoćeni su predstavnici, uz Pašića, bili Ante Trumbić, prvi zajednički ministar vanjskih poslova (postavljen je za ministra vanjskih poslova u vladi Stojana Protića 20. prosinca 1918.), bivši predsjednik "Jugoslavenskog odbora" u Londonu, Milenko Vesnić, dugogodišnji srpski poslanik u Parizu, te Ivan Žolger, sveučilišni profesor i bivši austrijski ministar. Iz Kraljevine SHS na konferenciji je bilo angažirano ukupno oko devedeset savjetnika, stručnjaka, članova Vojne misije i dr.

Glede područja na zapadu zemlje, Kraljevina SHS zahtjeve je temeljila na povijesnim teritorijima koje je preuzela 29. listopada 1918. te na nacionalnom sastavu pretežito slovenskoga i hrvatskoga stanovništva.

Najtežu krizu na Konferenciji stvorilo je tzv. "jadransko pitanje", razgraničenje novostvorene jugoslavenske države i Italije te status grada Rijeke. Londonskim paktom iz 1915. Rijeka nije bila obećana Italiji. Talijani su, međutim, zahtijevali sve krajeve navedene u Londonskom ugovoru i povrh toga Rijeku. Orlando i Sonnino u Parizu su pravili cirkus – pompozno bi napuštali Konferenciju tobože uvrijeđeni i nezadovoljni pa su se krišom vraćali kao da se ništa nije dogodilo.

U *Historiji diplomacije*, koja je objavljena 1945. u Moskvi, u redakciji V. P. Potemkina (u hrvatskome prijevodu 1951.), o Talijanima u Parizu piše:

“Premda su Italiju na konferenciji ubrajali među velevlasti, nitko je nakon poraza kod Kobarida nije takvom smatrao. Vjerna svome karakteru međunarodnog ‘šakala’, Italija se vrtila oko stola velesila, očekujući komadić plijena, koji je odredila sebi kao nagradu što je izdala Trojni savez”.

Srećom, talijanskim zahtjevima usprotivio se američki predsjednik Woodrow Wilson. Doputovao je u Pariz kao nosilac ideja o samoodređenju naroda, pravdi i trajnome miru u svijetu. Dana 14. travnja 1919. objavio je Memorandum o konačnome rješenju jadranskoga pitanja, zalažući se za tzv. Wilsonovu liniju, jugoslavensko-talijansku granicu koja bi dijelila Istru na dva dijela. Zapadni dio pripao bi Italiji, istočni Jugoslaviji, a Rijeka bi bila međunarodna luka u jugoslavenskoj carinskoj zoni.

U jednoj prilici izravno se obratio talijanskome narodu nadajući se da će Talijani odbaciti Orlandove zahtjeve. U Rimu je, međutim, talijanska Komora golemom većinom podržala Orlanda, a talijanski vojni krugovi omogućili su da neznatna skupina Talijana, pod vodstvom pjesnika Gabrielea D’Annunzija, na prepad zauzme Rijeku.

Budući da se talijanski i jugoslavenski predstavnici u Parizu nisu mogli složiti o državnim granicama, ni na kopnu ni na moru – osobito nakon razmirica između predsjednika Wilsona, francuskoga premijera Clemenceaua i britanskoga Lloyda Georgea krajem 1919. – upućeni su da to pitanje riješe izravnim pregovorima.

U ovoj se prilici valja podsjetiti na dvije epizode Pariške konferencije koje su utjecale na status jugoslavenskoga izaslanstva i raspoloženje velesila prema Jugoslaviji.

Početak 1920. izbio je sukob između Trumbića i Pašića zbog taktike u pogledu statusa grada Rijeke. U izaslanstvu je, zapravo, od prvoga dana vladala nesloga između srpskih, hrvatskih i slovenskih izaslanika. Nisu se osjećali predstavnicima zajedničke države. Dok su Hrvati Trumbić i Smolaka pretežito bili zainteresirani za pitanja razgraničenja i odnosa s Italijom, srpski izaslanici brinuli su se prije svega o Banatu, a posebice o granici s Bugarskom. Slovenci su, opet, imali svoju računicu pa su se priključivali Srbima ili Hrvatima ovisno o političkome trenutku i interesima. Čim je francuski predsjednik Vlade Clemenceau, naklonjen Italiji, čuo za svađu Pašića i Trumbića, odmah je u javnost pronio tvrdnju da su u jugoslavenskome izaslanstvu podvojena mišljenja o važnim pitanjima, zbog čega Jugoslaveni koče napredak Konferencije. Jedno je gledište srpsko, a drugo, znatno ekstremnije, hrvatsko. Potom je dodao da je Srbija od prvoga dana bila na strani Antante, dok je Hrvatska bila angažirana protiv saveznika. Rim je, pak, poduzimao diskretnije poteze. U Beograd je bio upućen neslužbeni predstavnik Talijanske vlade, Giuseppe Volpi, koji je pokušao uvjeriti premijera Vesnića i ministra Trumbića

da se glavni jugoslavenski izlaz na more nalazi u Solunu, dok su jadranske luke manje važne.

Druga se epizoda zbila u lipnju 1919. U vrijeme dok su se u Parizu velesile spremale donijeti odluku o plebiscitu u Koruškoj, jedinice jugoslavenske vojske prešle su Dravu i zauzele cijelo sporno koruško područje. Talijani su odmah proširili glasine kako Jugoslaveni žele «podlokati» napore Konferencije, izazivajući tako animozitete prema Jugoslaviji.

4. Dogovor o jugoslavensko-talijanskim granicama postignut je u sjevernotalijanskome ljetovalištu Santa Margherita di Rapallo 13. studenoga 1920. Jugoslavensko izaslanstvo vodio je predsjednik Vlade Milan Vesnić, ali glavni je pregovarač bio ministar vanjskih poslova Ante Trumbić. U Beogradu su znali da će se Italiji morati prepustiti hrvatska i slovenska područja pa su Trumbiću dali slobodne ruke da, kao Hrvat, na sebe uzme križ ustupaka. Htjelo se razbiti uvjerenje, pisao je Svetozar Pribičević u knjizi *Diktatura kralja Aleksandra* (1953.), da su Srbi žrtvovali brojne Hrvate i Slovence Italiji. Trumbić se služio svim svojim umijećima i uspio je sačuvati najveći dio Dalmacije, no 12. studenoga 1920. granica je povučena tako da su Italiji pripali Istra, izuzev Kastva, otoci Cres, Lošinj, Lastovo i Palagruža te grad Zadar sa susjednim poreznim općinama. U čl. 4. Ugovora priznata je potpuna sloboda i neovisnost Države Rijeke (do Prvoga svjetskog rata Rijeka je za Hrvatsku bila najvažnija luka). Obje su se strane obvezale da će taj riječki status vječno poštovati.

U knjizi *Ante Trumbić, Izabrani politički spisi* (1998.), koju je priredio Ivo Petrinović, objavljen je govor ministra Trumbića u Općinskome kazalištu u Splitu, 6. prosinca 1920. Trumbić je izložio tijekom pregovora u Parizu i Rapallu, uvjeren da je u teškim uvjetima obavio dobar posao (pod stalnim francuskim i britanskim prijetnjama da će se, ako se ne postigne sporazum s Talijanima, Londonski ugovor iz 1915. u cjelini primijeniti, jer su Francuska i Velika Britanija “uz taj ugovor vezane svojom čašću i ne mogu od njega odstupiti”). Splitsanima je govorio kako je Italija sjedila u Velikome vijeću pet vodećih velesila pobjedničkoga tabora, koje je na Mirovnoj konferenciji u Parizu odlučivalo o svim važnim pitanjima. Držala je pod okupacijom dobar dio istočne jadranske obale (i preko onoga što joj je bilo obećano 1915. u Londonu) te uživala stalnu naklonost Francuske i Velike Britanije.

“Italija je jedan jaki personalitet nacionalni i kulturni u međunarodnim odnosima” – rekao je Trumbić u Splitu – “a naš narod je jedna nova pojava... Znao sam, predviđao sam, bio sam uvjeren da će Rapallski ugovor izazvati bolan, težak utisak u cijelome narodu. Kad ne bi bilo tako, bilo bi žalosno. Narod koji može trpjeti bez boli amputaciju životnih dijelova, nema osjetljivosti, nema budućnosti”. Dodao je navino: “Sada je pitanje naših granica potpuno i definitivno dovršeno”.

Dana 22. studenoga 1920. dao je ostavku na položaj ministra vanjskih poslova, uvjeren da je rješenjem "jadranskoga pitanja" svoj zadatak obavio. Umro je 18. studenoga 1938. duboko razočaran srpskom autokracijom i diktaturom u novostvorenoj Jugoslavenskoj državi.

5. Talijansko zalaženje u naš teritorij nastavljeno je. Benito Mussolini je 17. rujna 1923. u Rijeku poslao generala Giardina koji je obavio faktičnu aneksiju Rijeke Italiji. Rimskim ugovorom od 27. siječnja 1924. između Jugoslavije i Italije stvoreno stanje samo je sankcionirano.

Rijeka je Jugoslaviji pripala nakon Drugoga svjetskog rata na temelju Mirovnog ugovora s Italijom iz 1947.

6. U Drugom svjetskom ratu<sup>1</sup> Italija je, početkom travnja 1941., oružano nasrnula na Jugoslaviju i zajedno s Njemačkom (Bugarskom, Mađarskom) obavila njezino komadanje.

Nakon završetka toga rata u Europi, na Savezničkoj konferenciji "na vrhu" u Potsdamu, u srpnju 1945., odlučeno je da sva važnija pitanja među pobjednicima, uključujući izradu nacrtu Ugovora o miru s Bugarskom, Italijom, Mađarskom, Rumunjskom i Finskom, državama koje su u Europi ratovala na strani Njemačke (Jugoslavija nije bila u ratu s Rumunjskom i Finskom, s njima je samo bila prekinula diplomatske odnose), razmatra i uređuje *Vijeće ministara vanjskih poslova pet velikih sila* (dalje u tekstu: Vijeće ministara): Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, Francuske, Sovjetskog Saveza i Kine (bio je to izvorno Trumanov prijedlog; no, Staljin je prigovarao zašto bi se Kina bavila pitanjima koja su prvenstveno europska?).

U Moskvi je, u prosincu 1945., dogovoreno da se nacrti mirovnih ugovora razmotre na Konferenciji mira u Parizu, s tim da će konačne tekstove utvrditi Vijeće ministara. Zaključci Mirovne konferencije imat će samo karakter preporuka.

Vijeće ministara je gotovo deset i pol mjeseci pripremalo nacрте mirovnih ugovora. Još na Konferenciji u Londonu, u rujnu 1945., bilo je dogovoreno da se granica između Jugoslavije i Italije povuče na osnovi *etničkoga načela* pa je imenovana komisija stručnjaka iz SAD-a, Sovjetskoga Saveza, Velike Britanije i Francuske sa zadatkom da obiđe Julijsku Krajinu (pod tim nazivom razumijevalo se područje Trsta, Goriške i Gradiške, Istre s Cresom i Lošinjem, dijela Notranjske i Kanalske doline i Rijeke, tal. *Venetia Giulia*) i predloži granicu temeljenu na tome načelu.

---

<sup>1</sup> Dio referata o rješavanju graničnog pitanja bivše Jugoslavije s Italijom nakon Drugoga svjetskog rata autor je izložio i na skupu o hrvatsko-talijanskim odnosima, koji je održan na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 23. ožujka 2007.

S obzirom na to da se stručnjaci u toj komisiji nisu mogli složiti s crtom razgraničenja, Vijeću su 23. travnja 1946. dana četiri prijedloga razgraničenja: sovjetski (prema nekim izvorima jugoslavenski), francuski, engleski i američki (v. crteže na sljedećoj strani).

Vladimir Dedijer, sudionik Pariške konferencije, u knjizi *Pariska konferencija* (1948.) navodi da su prema američkome prijedlogu Italiji bili ostavljeni dio Slovenskoga primorja s Trstom te veliki dio Istre. U Italiji bi ostalo, prema popisu iz 1910., 209.025 Slovenaca i Hrvata (Jugoslavena), a u Jugoslaviji 55.584 Talijana. Prema popisu iz 1945. u Italiji bi ostalo 277.965 Slovenaca i Hrvata, a u Jugoslaviji 46.584 Talijana.

Engleska crta razgraničenja bila je povučena nešto više na zapad. Prema popisu iz 1910. ostavljala je 188.457 Slovenaca i Hrvata u Italiji, a 83.911 Talijana u Jugoslaviji. Prema popisu iz 1945. te su brojke drukčije: 244.404 Slovenaca i Hrvata ostali bi u Italiji, a u Jugoslaviji 49.823 Talijana.

Sovjetska crta razgraničenja bila je najbliža etničkoj granici između Jugoslavije i Italije.

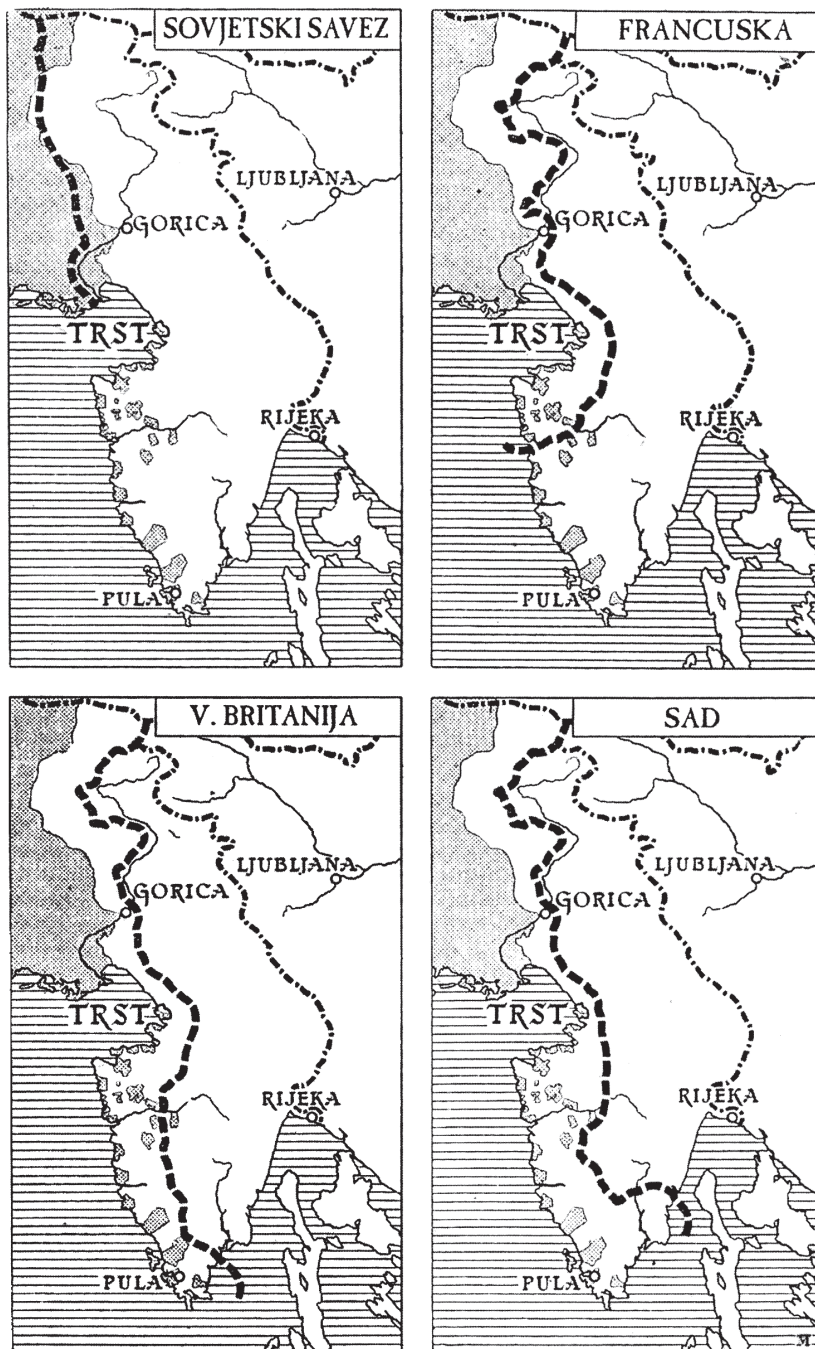
Amerikanci i Englezi svoje su prijedloge kasnije povukli i podržali francuski, koji je za Jugoslaviju, od ta tri, bio najpogodniji.

Francuska crta razgraničenja ostavljala je Jugoslaviji veći dio Istre s Pulom, a Italiji, istočno od stare austrijsko-talijanske granice, Kanalsku dolinu, Benešku Sloveniju, Goricu, Trst i okolicu. Prema podacima francuskih stručnjaka na području koje bi pripalo Italiji, prema popisu iz 1910., ostalo bi 139.572 Slovenaca i Hrvata, a u Jugoslaviji 130.973 Talijana. Prema popisu iz 1945. u Italiji bi ostalo 181.947 Slovenaca i Hrvata, a u Jugoslaviji 88.912 Talijana.

7. Na četvrtom zasjedanju u Parizu (13. lipanj – 12. srpanj) Vijeće ministara se odlučilo za jugoslavensko-talijansko razgraničenje na temelju načela "etničke ravnoteže", umjesto poštivanja etničke granice. Trst i šira okolica bit će pretvoreni u međunarodni teritorij, a Kanalska Dolina, Beneška Slovenija, Gorica i Tržić ostavljeni Italiji. Imenovan je poseban Odbor radi izrade nacрта statuta Slobodnog Teritorija Trsta (STT).

Zamisao o organiziranju Trsta i okolice u Slobodni Teritorij Trsta izložio je kao «kompromis» sredinom 1945., na sjednici Vijeća ministara u Parizu, francuski ministar vanjskih poslova Bidault. Kako je došlo do te zamisli?

Potkraj Drugog svjetskog rata Jugoslavenska armija je 30. travnja i 1. svibnja 1945. zaposjela Trst, dva dana prije negoli su u taj grad ušle britanske (novozelandske) snage. Među zapadnim saveznicima nastala je panika, jer je bila jasna jugoslavenska namjera da se na taj način prejudicira razgraničenje s Italijom i grad Trst pripoji Jugoslaviji. Zbog Titova odbijanja da jugoslavenske snage u području Trsta stavi pod savezničko zapovjedništvo, ili da se iz



Prijedlozi razgraničenja Jugoslavije i Italije podneseni Vijeću ministara 23. travnja 1946.  
Prenijeto iz: Dediđer, *Pariska konferencija*, Zagreb, 1948., str. 47.



Trsta povuče (već je 2. svibnja britanski general Harold Alexander, zapovjednik Savezničkih snaga središnjega sredozemnog fronta, prema nalogu svoje Vlade, zahtijevao povlačenje jugoslavenskih snaga iz Trsta), umalo je došlo do oružanoga sukoba između anglo-američkih postrojbi i Jugoslavenske armije.

Britanski premijer Winston Churchill, u svojem memoarskom djelu *Second World War* (1964.), napisao je:

*“Dok su se njemačke armije u Italiji povlačile, Titove snage su brzo nadirale u talijanski teritorij na sjeveroistoku. One su se nadale da će u tome području zauzeti krajeve na koje su polagale pravo, a posebno da će osvojiti Trst prije negoli stignu anglo-američke trupe. I Amerikanci i mi, ne samo što smo bili riješeni spriječiti svako određivanje granica na taj način prije mirovnog ugovora, nego smo namjeravali i da osiguramo Trst, s njegovom divnom lukom, kao važnu točku u snabdijevanju budućih okupacijskih zona u Austriji. Bili smo odlučni u tim pitanjima, pa je general Alexander, koji je u veljači posjetio Tita u Beogradu, bio ovlašten poduzeti potrebne korake radi ostvarenja toga stajališta”.*

General Alexander 1. svibnja obavijestio je Churchilla:

*“Titove regularne snage se sad bore u Trstu i već su zaposjele najveći dio Istre. Sasvim sam siguran da on neće povući svoje trupe ako mu se to naredi, osim ako mu to Rusi kažu.*

*Ako mi Kombinirani odbor načelnika generalstožera naredi da, ako je potrebno, okupiram cijelu Julijsku Krajinu, svakako ćemo morati voditi borbu s Jugoslavenskom armijom, koja će imati barem moralnu podršku Rusa”.*

Petoga svibnja Alexander je poslao brzojav Churchillu:

*“Tito... se sad našao u daleko snažnijem vojnom položaju od onoga koji je predviđao kada sam bio u Beogradu, i želi to unovčiti. On se tada nadao da će ući u Trst kada ja budem konačno izašao iz njega. Sada se tu želi učvrstiti i dozvoliti mi samo pravo korištenja”.*

Sutradan je Churchill odgovorio:

*“Vrlo sam zadovoljan što ste na vrijeme stigli u Trst, Goricu i Tržić (Monfalcone) da stavite nogu u vrata. Uz podršku Rusije, Tito će energično navaljivati, ali ja ne vjerujem da će se oni usuditi napasti vas u vašemu sadašnjem položaju. Ako ne možete postići neki zadovoljavajući sporazum s Titom, o tome pitanju će morati raspravljati vlade”.*

Churchill je posebno naglasio sljedeće:

*“Ne dolazi u obzir da pravite s njime ikakav sporazum o prisadinjenju Istre ili bilo kojega dijela predratne Italije njegovoj ‘Novoj Jugoslaviji’. O sudbini toga dijela svijeta rješavat će se za mirovnim stolom, i Vi svakako treba da mu to stavite do znanja”.*

Gotovo identično gledište imao je i američki predsjednik Harry Truman. Strahovao je da će Tito, ako uspije u Trstu, vjerojatno zahtijevati dijelove južne Austrije, Mađarske i Grčke pa je inzistirao na Titovom povlačenju iz Trsta.

Ostvaren je snažan pritisak na Jugoslaviju. Churchill je obećao Alexanderu “svih osamnaest divizija” za eventualnu konfrontaciju s Jugoslavenima. O stajalištima Amerikanaca napisao je:

*“Što se Jugoslavena tiče, g. Truman je izjavio da valja sačekati izvoještaje o našim porukama Beogradu prije negoli odlučimo kakve bismo snage upotrijebili ako naše postrojbe budu napadnute. Nemoguće je da se Sjedinjene Države upletu u jedan novi rat, osim ako Tito napadne... Kasnije je izjavio da nije u stanju niti je voljan uplesti svoju zemlju u rat s Jugoslavenima, osim ako nas oni napadnu... Predložio je da Eisenhower i Alexander prirede jednu demonstraciju naših snaga na kopnu i u zraku i da se pobrinu da do nje dođe istodobno s našim odbacivanjem Titovih zahtjeva. Predsjednik je smatrao da bi jedna masovna demonstracija osvijestila Tita, ali je sumnjao da se neprijateljstva, ako budu počela, mogu tretirati kao pogranični incidenti”.*

Potrebno je ipak kratko izložiti i reagiranja ondašnjega Sovjetskoga Saveza, koji se, inače, na sastancima Vijeća ministara i na Mirovnoj konferenciji u Parizu, zalagao za pripajanje Julijske Krajine i Trsta Jugoslaviji.

U vrijeme teških i opasnih sučeljavanja Jugoslavije sa zapadnim saveznicima zbog Trsta i Istre, Tito je bio najrigidniji i, rekao bih, najodaniji sljedbenik Moskve. Sovjetski lider Josif Visarionovič Staljin je, međutim, tek 21. lipnja 1945. uputio brzoglav britanskome premijeru o “jugoslavenskome problemu”.

*“Razgovori u Trstu su, izgleda, dospjeli na mrtvu točku usprkos činjenici da je jugoslavenska Vlada prihvatila prijedlog američke i britanske vlade u pogledu područja Istra – Trst” – pisao je Staljin premijeru Churchillu. – “To se uglavnom može objasniti činjenicom da predstavnici Savezničkoga zapovjedništva na sredozemlju nisu voljni uzeti u obzir čak ni minimum želja Jugoslavena... U svojoj želji da ne pogoršavam stvari, dosad nisam u našoj prepisci ukazivao na ponašanje feldmaršala Alexandera, ali je sada vrijeme da naglasim da ne mogu prihvatiti oholi ton prema Jugoslavenima kojim se feldmaršal Alexander povremeno služio u tim razgovorima. Apsolutno je nedopustivo što je feldmaršal Alexander dopustio sebi da u jednoj službenoj i javnoj poruci uspoređuje maršala Tita sa Hitlerom i Mussolinijem. Takvo uspoređivanje je neopravdano i uvredljivo za Jugoslavene.*

*Sovjetska Vlada također smatra neočekivanim ton ultimatumu u izjavi koju su anglo-američki predstavnici 1. lipnja uputili jugoslavenskoj Vladi. Kako je moguće da se takvim metodama postignu solidni i pozitivni rezultati?"*

Staljin je na kraju brzovanja izrazio nadu da će biti zadovoljeni legitimni jugoslavenski interesi u području Trsta i Istre, "pogotovo što su Jugoslaveni izašli saveznicima u glavnom pitanju do pola puta u susret".

U odgovoru upućenom Staljinu 23. lipnja 1945. Churchill je Alexandera uzeo u zaštitu. Staljinu je spočitnuo:

*"Naša zajednička ideja u Kremlju u listopadu (misli se na sastanak Churchill – Staljin u Moskvi, u listopadu 1944. – op. D. R.) sastojala se u tome da se jugoslavensko pitanje privodi rješenju na osnovi od oko 50:50 ruskog i britanskog utjecaja. Danas naš odnos u stvari više liči na 90:10, a mi smo čak i u onih jadnih 10 posto bili izloženi silovitom pritisku od strane maršala Tita. Taj pritisak bio je tako silovit da su Sjedinjene Države i Vlada Njegovog Veličanstva morale staviti u pokret mnoge stotine tisuća vojnika da bi spriječile napadaj od strane maršala Tita".*

Zakašnjela intervencija Staljina očigledno nije ostavila dubok dojam kod zapadnih saveznika. Uzgred, zbog svojih globalnih interesa Sovjetski Savez nije podržao zahtjev Jugoslavije za pripojenje Koruške (u svadama 1948. Staljin je zamjerio Titu da ga je htio uvući u rat sa Zapadom zbog Trsta).

8. Suočena s britansko-američkim ultimatumom (snažnim i dobro naoružanim savezničkim postrojbama), Jugoslavenska armija povukla se iz Trsta, jednoga dijela Istre i Koruške. O tome je postignut dogovor na sastancima u Beogradu. Vojni sporazum između Privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije i vlada Sjedinjenih Država i Velike Britanije o rješavanju problema Trsta, Slovenskoga primorja i Istre potpisan je 9. lipnja 1945. Sporni dio u zapadnoj Istri, grubo govoreći od Devina (istočno od Trsta) do Novigrada, do rijeke Mirne, bio je podijeljen: u Zoni A, na području grada Trsta (od Devina), vojnu upravu ostvarivat će tri savezničke velevlasti, SAD, Velika Britanija i Francuska, a u Zoni B, južno od Trsta do Novigrada, Jugoslavenska armija.

U području te dvije zone valjalo je utemeljiti Slobodni Teritorij Trsta

9. Konferencija o miru otvorena je 19. srpnja 1946. u Parizu, u Luksemburškoj palači na lijevoj obali Sene. Na Konferenciji su punopravno sudjelovale zemlje koje su vojnim angažiranjem ili suradnjom pridonijele porazu sila Osovine: Australija, Belgija, Bjelorusija, Brazil, Čehoslovačka, Etiopija, Francuska, Grčka, Indija, Jugoslavija, Južnoafrički Savez, Kanada, Kina, Nizozemska, Norveška, Novi Zeland, Poljska, SAD, SSSR, Ukrajina i Velika Britanija. Predstavnici država koje su izjavile da žele sudjelovati u pregovorima o mi-

rovnim ugovorima sa saveznicima Njemačke (Meksika, Kube, Egipta, Irana, Iraka i Albanije) mogli su na Konferenciji izložiti stajališta svojih vlada.

Pariška Mirovna konferencija trajala je do 16. listopada 1946. Rasprave o mirovnim ugovorima započele su dva tjedna nakon otvaranja, jer se izaslanstva nisu mogla složiti oko poslovnika. Nacrta mirovnih ugovora najprije su se razmatrali u odborima, među kojima je najvažniji bio Odbor za teritorijalno-politička pitanja vezana uz Italiju, a potom u plenumu Konferencije. Središnje teme bile su razgraničenje s Jugoslavijom i nacrt statuta Slobodnog Teritorija Trsta. Na nacрте tih dvaju dokumenata bilo je podneseno 79 amandmana, što je više od jedne trećine svih amandmana podnesenih ostalim odborima.

Rekli smo već da je Vijeće ministara bilo usvojilo francuski prijedlog jugoslavensko-talijanskoga razgraničenja, tzv. francusku crtu, i osnivanje STT-a. Protiv takva prijedloga bila su podnesena četiri amandmana: jugoslavenski, bjeloruski, južnoafrički i brazilski.

Jugoslavija nije prihvaćala prijedlog Vijeća ministara o jugoslavensko-talijanskoj granici, zapravo francuski prijedlog, a ni prijedlog o granici između Jugoslavije i STT-a, jer su grubo narušavali primjenu etničkoga načela. Edvard Kardelj, potpredsjednik Vlade koji je bio na čelu jugoslavenskoga izaslanstva, upozorio je da bi usvajanjem francuske crte razgraničenja u Jugoslaviji ostalo oko 90 tisuća Talijana, a u graničnim predjelima Italije 200 tisuća Slovenaca i Hrvata (Jugoslavena), ne računajući one u unutrašnjosti Italije. Stoga je jugoslavensko izaslanstvo ponovno predlagalo staru austrijsko-talijansku granicu modificiranu na temelju etničkoga kriterija (zahtjev da se Jugoslaviji priključi područje Trsta s okolicom već je bio odbijen u Vijeću ministara pa je Jugoslavija pristala na internacionalizaciju Trsta u realnoj uniji s Jugoslavijom).

Izaslanstvo Bjelorusije predlagalo je granicu zapadno od francuske crte, osim u području Kanalske Doline, koju je ostavljalo Italiji. Jugoslaviji bi pripali dio Beneške Slovenije, Gorica i koridor između Trsta i Tržića (grad Tržić bio je ostavljen Italiji), a granica STT-a protezala bi se od Kontorela do Lazareta.

Brazilsko i južnoafričko izaslanstvo predlagalo je granicu istočno od francuske crte, inspirirano "Wilsonovom crtom" iz 1919., a čini se i zaključcima Roosevelta, Staljina i Churchilla na Konferenciji u Teheranu 28. studenoga 1943.

Rasprava o amandmanima na nacрте Vijeća ministara počela je 1. rujna 1946., a završila 20. rujna. Jugoslavenski amandman odbijen je s 13:5 glasova (Belgija i Etiopija su se suzdržale), a Bjeloruski također s 13:5 glasova (Jugoslavija se suzdržala, a Etiopija je glasala za njega). Južnoafrički amandman

odbačen je s 12:6 glasova (u njegovu korist su glasale Australija, Brazil, Kanada, Novi Zeland, Nizozemska i Južna Afrika, dok su se Belgija i Kina suzdržale od glasanja), a nije prošao ni amandman Brazila.

U Odboru za teritorijalno-politička pitanja vezana uz Italiju 28. rujna 1946. bio je usvojen jedino prijedlog Vijeća ministara, tzv. francuska crta razgraničenja, s 12 glasova prema 5, uz tri suzdržana glasa.

Nakon glasanja Kardelj je izjavio da Jugoslavija neće potpisati ugovor o miru s Italijom ako se bude temeljio na francuskome prijedlogu. Rekao je:

*“Jugoslavenskoj delegaciji ne ostaje ništa drugo, nego da u ime jugoslavenske vlade potpuno opravdano izjavi da ona neće potpisati ugovor o miru s Italijom, ako se taj ugovor bude zasnivao na rješenju koje je ovdje danas doneseno, i da Jugoslavija neće povući svoju vojsku iz sjevernoga dijela Istre. Jugoslavenska delegacija smatra da ugovor o miru s Italijom ne treba da se zasniva na diktatu prema Jugoslaviji, nego na prijateljskim odnosima i uzajamnom razumijevanju među saveznicima. Ako se to ne postigne, onda će i ugovor o miru s Italijom ostati besplodan i stvorit će se loš presedan za buduće odnose među državama”.*

O svim prijedlozima koji su usvojeni u odborima raspravljalo se potom u plenumu Konferencije. Na kraju su izglasani nacrti Ugovora o miru, odredbe o jugoslavensko-talijanskoj granici, Statutu i granicama STT-a, onako kako ih je predložilo Vijeće ministara četiri zapadne velesile (Kina nije sudjelovala u radu Vijeća).

Nezadovoljno glasanjem, jugoslavensko izaslanstvo u znak prosvjeda nije prisustvovalo plenarnoj sjednici Konferencije u noći između 9. i 10. listopada 1946. Upućeno je pismo predsjedniku Konferencije u kojemu je kazano da Jugoslavija neće potpisati Ugovor o miru s Italijom “ako glavne odredbe koje pogađaju životne interese Jugoslavije ne budu izmijenjene”.

Pariška Konferencija zaključena je 16. listopada 1946. nakon osamdeset jednog dana rada.

10. Nakon Mirovne konferencije u Parizu, Vijeće ministara je na zasjedanjima u New Yorku, od 4. studenoga do 12. prosinca 1946., utvrdilo konačne tekstove ugovora o miru, uključujući Ugovor s Italijom. U Statutu STT-a izmijenjen je sustav privremene uprave, smanjene su nadležnosti guvernera, nađena je formula da na području STT-a (zapravo u zonama A i B) ostane pet tisuća jugoslavenskih vojnika, zajedno s pet tisuća američkih i pet tisuća britanskih, zatim, Jugoslaviji su povećane reparacije sa stotinu na stotinu dvadeset pet milijuna dolara, dodijeljene su reparacije i Albaniji i sl.

Ugovor o miru s Italijom potpisan je 10. veljače 1947. u Parizu. U ime Jugoslavije Ugovor je potpisao ministar vanjskih poslova Stanoje Simić. Uz pot-

pis je priložio izjavu da se Jugoslavija ne odriče svojih prava na etničku granicu. Na temelju toga Ugovora, među ostalim, Italija je dijelove ratnih i drugih stečevina vratila Jugoslaviji (gotovo čitavu Istru, Cres, Lošinj, dio Slovenskoga primorja, Rijeku, Zadar, Lastovo, Palagružu) i Grčkoj (otoke Dodekanez) te se odrekla svojih afričkih posjeda.

Odredbe o razgraničenju Jugoslavije i Italije i osnivanju STT-a u Mirovnome ugovoru s Italijom iz 1947. u osnovi su plod konfrontacija između zapadnih saveznika i Sovjetskoga Saveza u prvim godinama nakon Drugoga svjetskog rata, koje su jasno upućivale na stvaranje duge hladnoratovske ere. Zapadni saveznici nisu nam bili naklonjeni, jer je Jugoslavija u vrijeme pariške Mirovne konferencije imala rigidan komunistički sustav te je svrstavana među najvjernije sovjetske satelite. Na zapadne su saveznike surovi poslijeratni revolucionarni revanšizam u Jugoslaviji, egzekucije “narodnih neprijatelja” i “kolone smrti”, ukidanje političkih stranaka i stvaranje “partijske države”, namješteni izbori, netolerantnost prema katoličkoj crkvi i suđenje kardinalu Stepincu u listopadu 1946. ostavljali odbojan dojam. Britanci su negodovali zbog egzekucije Draže Mihajlovića, Amerikanci zbog obaranja dvaju američkih zrakoplova iznad Jugoslavije koji su letjeli iz Beča u Udine u kolovozu 1946., zatim zbog obilnog pomaganja oružjem prosovjetskoga partizanskog pokreta u Grčkoj i dr. Prilike su se nakon 1948. izmijenile pa je konačna jugoslavensko-talijanska granica, potvrđena 1954., zapravo kompromis nastao iz različitih povijesnih, političkih, ideoloških i vojnih okolnosti.

11. Čitava drama oko povlačenja definitivne jugoslavensko-talijanske granice potvrdila je neke stare pouke. U razrješavanju važnih međunarodnih pitanja brojnih zemalja, posebice malih i srednjih, važni su interesi, stajališta i utjecaji svjetskih velesila. Valja ih uvijek imati na umu. Istodobno, izuzetno je važan i odlučan stav države o čijoj se sudbini odlučuje. Konačno, jugoslavensko-talijansko razgraničenje 1954. bilo je, prema mome mišljenju, povoljno za Jugoslaviju, iako nisu ostvareni jugoslavenski maksimalistički zahtjevi. Valja imati na umu u kakvim se prilikama Jugoslavija tada nalazila. U jednome trenutku, u pregovorima tijekom pedesetih godina, pritisnuta sa svih strana, ostavljala je Italiji ne samo Trst, nego i Kopar. Samo načelno i odlučno držanje jugoslavenskoga državnog vrha omogućilo je očuvanje maksimalno mogućega teritorija (nakon sukoba Tita i Staljina 1948. bez potpore SSSR-a). Naposljetku, valja imati na umu i da je Mirovnim ugovorom s Italijom iz 1947. maticama, Sloveniji i Hrvatskoj (u ono doba Jugoslaviji), vraćen teritorij od oko 7 tisuća četvornih kilometara s oko 470 tisuća stanovnika.

12. Odredbe o granicama sadržane su u prvome dijelu Mirovnoga ugovora s Italijom.

U čl. 1. određeno je da će granice Italije biti onakve kakve su bile 1. siječnja 1938., ne računajući promjene granica prema Francuskoj, Jugoslaviji i Slobodnom Teritoriju Trsta. U čl. 3. potanko je određena granica s Jugoslavijom, a u čl. 4. granica sa Slobodnim Teritorijem Trsta.

Prema članku 21. Mirovnog ugovora s Italijom teritorijalnu cjelovitost i neovisnost STT-a jamčilo je Vijeće sigurnosti UN-a. Nakon prestanka talijanskoga suvereniteta na tome području i stupanja na snagu Mirovnog ugovora, Vijeće sigurnosti UN-a je, primjerice, bilo dužno postaviti guvernera koji nije državljanin ni Jugoslavije, ni Italije. Budući da se nije mogla dobiti suglasnost tih dviju država glede predloženih kandidata, guverner nikada nije postavljen (Jugoslavenska i Talijanska vlada obavijestile su Vijeće sigurnosti UN-a 15. siječnja 1948. da se nisu složile o rješenju Tršćanskoga pitanja, tj. o izboru guvernera STT). Nakon dramatičnih događaja, osobito 1953., skoro je izbio oružani sukob između Jugoslavije i Italije zbog Trsta. SAD, Velika Britanija i Francuska objavili su 10. listopada 1953. da će iz Zone A povući svoje trupe i predati je na upravljanje Italiji pa je Jugoslavija obavila mobilizaciju. Oko 50 tisuća vojnih obveznika bilo je uvojačeno i upućeno prema granici s Italijom. U govoru u Leskovcu 10. listopada 1953., Tito je izjavio da će Jugoslavija ulazak talijanskih oružanih postrojbi u Zonu A smatrati napadom na Jugoslaviju! Rat, ipak, nije izbio, jer su predstavnici Jugoslavije, Italije, Velike Britanije i SAD-a na Konferenciji u Londonu 5. listopada 1954. potpisali Londonski memorandum kojim je Trst, odnosno Zona A (oko 290 tisuća žitelja), dodijeljena Italiji, a Zona B, područje južno od Trsta do Novigrada (s manjim dijelom Zone A, ukupno oko 70 tisuća stanovnika), Jugoslaviji. Londonski memorandum kasnije je priznao i Sovjetski Savez.

13. Mirovni ugovor s Italijom stupio je na snagu 15. rujna 1947. nakon što su ga ratificirale i pohranile ratifikacijske isprave četiri države: Francuska, Sovjetski Savez, SAD i Velika Britanija. Jugoslavija je pohranila ratifikacijske isprave u pismohrani Vlade Republike Francuske 4. rujna 1947. Na temelju sukcesije, Ugovor je između Republike Hrvatske i Talijanske Republike danas na snazi, jednako kao i Londonski memorandum.

Dva ugovora koji su također danas na snazi utvrdila su državne granice između ondašnje Jugoslavije i Italije na moru. Godine 1968. potpisan je Ugovor o razgraničenju epikontinentnog pojasa, tj. morskoga dna i njegova podzemlja u Jadranu (more iznad toga podmorja nije obuhvaćeno tim pravnim režimom), koji, na temelju sukcesije, obvezuje Hrvatsku i Crnu Goru. K tomu, 1975. Osimskim sporazumima utvrđena je granica između hrvatskoga i talijanskoga teritorijalnoga mora u Tršćanskome zaljevu. Ta relativno kratka crta morskoga razgraničenja jedino je mjesto na kojemu se danas izravno dodiru-

ju državna područja Hrvatske i Italije. Osimski ugovor, u dijelu o razgraničenju na moru, danas obvezuje Hrvatsku, Italiju i Sloveniju. Ostalo je još razgraničiti hrvatski gospodarski pojas s ekološkom zonom Italije te arheološku zonu Italije s vanjskim pojasom Hrvatske, ako takav pojas Hrvatska progłosi.

Jedno od temeljnih načela međunarodnoga prava jest: "Ugovori se poštuju i ostvaruju u dobroj vjeri". Ne vidim nikakvu mogućnost da se važeći ugovori o granicama između Jugoslavije i Italije na bilo koji način mogu jednostrano revidirati. Sedam godina bio sam hrvatski veleposlanik u Rimu, od kraja 1993. do sredine 2000; u službenim razgovorima Talijani nikada nisu postavljali, primjerice, pitanje revizije Osimskih sporazuma. A nismo ni mi.

14. Naravno, valja razlikovati službenu politiku neke države, realne međunarodne odnose, dakle, ono što je moguće, od političkih želja i aspiracija političkih skupina, stranaka ili pojedinaca.

Na Mirovnoj konferenciji u Parizu nakon Prvoga svjetskog rata talijanski ministar vanjskih poslova, barun Sonnino, u Parizu je, na sjednici Vijeća ministara 19. travnja 1919., kazao:

*"Moram reći da mi nismo nikada tražili strategijske pogodnosti za bilo kakvo ofanzivno nastupanje; mi smo zahtijevali samo omogućavanje granica i uvjeta nužnih za obranu i sigurnost. Mi nemamo nikakve agresivne namjere u našim odnosima s bilo kim, želimo samo okončati teški položaj kojim je Italija okrivljena za agresiju..."*

Potom je dodao bez ikakva skanjivanja:

*"Na drugoj strani Jadranskoga mora mi graničimo s balkanskim narodima koji se lako uzbuđuju, koji su skloni intrigama, zavjerama i koji su navikli na krivotvorenje dokumenata..."*

Predsjednik Talijanske vlade Vittorio Orlando na toj istoj Konferenciji dopunio je svoga ministra. Rekao je:

*"Nije potrebno biti mornar pa da se zna kako je talijanska obala otkrivena za napad sa suprotne strane. Situacija je takva da država koja drži drugu obalu može uvijek bombardirati talijanske gradove i uplovljavati svojim brodovima u mnogobrojne zaljeve... Italija nikada neće biti uvjerena da je njezina sigurnost osigurana ako ne ovlada obrambenim bazama na drugoj obali!"*

Okupacija i anektiranje dijela Jugoslavije nakon travanjske agresije 1941. na Jugoslaviju i svibanjskih ugovora 1941., zaključenih između Italije i Nezavisne Države Hrvatske, stvorene uz jasnu privolu Italije i Njemačke, ukazuju na to kakve je istočne granice Italija smatrala "povijesnima" i "sigurnosnima". U Mirovnome ugovoru s Italijom iz 1947. svibanjski se ugovori iz 1941. ne spominju.



Na Pariškoj konferenciji 1946., za razliku od Mirovne konferencije 1919.-1920., u općoj su raspravi mogli izlagati i predstavnici pobijedenih država. U plenumu Konferencije 10. kolovoza 1946. talijanski ministar vanjskih poslova Alcide De Gasperi opetovao je talijansko stajalište o "strategijskim" granicama. Rekao je:

*"Nikada, nikada u našoj modernoj povijesti nisu vrata naše domovine bila tako beznadno otvorena, nikada naše mogućnosti da se zaštitimo nisu bile tako ograničene...".*

Talijanska stajališta u Odboru za teritorijalno-politička pitanja vezana uz Italiju izložio je Ivano Bonomi, koji je bio član talijanskoga izaslanstva u Rapallu 1920. Zatražio je da se granica pomakne od Gorice na istok i da STT obuhvati čitavu zapadnu Istru, a na jugu Pulu. Među ostalim, 1. rujna 1946. rekao je i sljedeće:

*"Italija je stupila u Prvi sovjetski rat ne samo da bi srušila njemački imperijalizam, već da bi pripojila Julijsku Krajinu majci domovini... Pobjeda saveznika, koja je istovremeno bila i naša pobjeda, nije dovela samo do oslobođenja Srbije, već je dala Hrvatima i Slovencima mogućnost da se ujedine u novoj državi, čije je stvaranje bilo jedan od ratnih ciljeva Italije!"*

Takvih i sličnih navoda talijanskih državnika i političara ima mnogo. Slijedi i razlog zašto ih u ovoj prilici treba izložiti.

15. Italija je, u znak sjećanja na 10. veljače 1947. i na Talijane koji su stradali nakon kapitulacije Italije u područjima Jugoslavije, službeno proglasila *Dan sjećanja*.

Na taj je dan prošle godine u Rimu govorio aktualni talijanski predsjednik Giorgio Napolitano. Rekao je, među ostalim, da se u jesen 1943. na područjima pod vlašću jugoslavenskih partizanskih jedinica pojavio nacrt istrebljenja talijanske nazočnosti u Julijskoj krajini, zajedno s fojbama, egzodusom i mukama koje su podnijeli Riječani, Istrani i Dalmatinci u "osakaćenoj Italiji u njezinoj istočnoj regiji". Bio je to jugoslavenski "pokret mržnje i krvoločnog bijesa", "slavenski aneksionistički plan koji je osobito prevladao u ugovoru o miru iz 1947."

Predsjednik Napolitano nijednom rječju nije spomenuo *pravi* uzrok surovih stradanja Talijana i brojnih drugih naroda koje je Italija uvukla u ratove, zaposjela im teritorij i izložila ih mukama. A *istinski, pravi, originalni izvor* svih tih tragedija *jest agresija koju je Italija počinila* u Etiopiji, Francuskoj, Albaniji, Grčkoj, Jugoslaviji i u drugim dijelovima svijeta. Da nije bilo talijanskih oružanih nastaja na druge države, ne bi bilo ni fojbi, ni egzodusa, ni egzekucija nevinih, ni koncentracijskih logora, ni patnji, ni revanšizma.

Odakle, dakle, talijanskom predsjedniku smionost da na nepodnošljivo jednostran način interpretira povijesne događaje kojima je i sam svjedočio?

16. Vratimo se zato Mirovnom ugovoru iz 1947.

Valja obratiti pažnju na preambulu, uvodni dio ugovora. U njoj je načinjena razlika između dva razdoblja, prvoga, do kapitulacije Italije u rujnu 1943., i drugoga, nakon što je Italija objavila rat Njemačkoj.

U vezi s prvim razdobljem jasno je istaknuta odgovornost Italije za agresije i sudjelovanje u Drugom svjetskom ratu. Kaže se:

*“Italija je pod fašističkim režimom postala strana ugovornica Trojnoga pakta s Njemačkom i Japanom, poduzela je agresivni rat i tako uzrokovala ratno stanje sa svim savezničkim i udruženim silama i s drugim ujedinjenim narodima, pa snosi svoj dio odgovornosti za rat”.*

Kada je riječ o drugom razdoblju, u preambuli se podsjeća da je zbog pobjede oružanih snaga Saveznika i uz pomoć demokratskoga dijela talijanskoga naroda fašistički režim u Italiji zbačen 25. srpnja 1943. te da je Italija *bezuvjetno kapitulirala* i potpisala primirje 3. i 29. rujna 1943. Potom se navodi da je Italija 13. listopada 1943. objavila rat Njemačkoj i da je tako postala sudionik u ratu protiv Njemačke.

Ministar vanjskih poslova u poslijeratnoj Talijanskoj vladi, Alcide de Gasperi, obilazio je 1945. Vijeće ministara i molio da se iz Mirovnoga ugovora izostavi dio koji govori o Italiji kao agresoru. Nije u tome uspio. Kažu da je francuski ministar urlikao podsjećajući na to da je Italija mučki napala s leđa Francusku kada joj je bilo najteže, sredinom 1940. Podsjetio bih i na riječi Winstona Churchilla, inače blagonaklonog Italiji, u Potsdamu 17. srpnja 1945., u razgovoru sa Staljinom i Trumanom o Italiji:

*“(Ja) sam otvoreno rekao” – zapisao je u svojim memoarima britanski premijer – “da britanski narod ne može lako zaboraviti da je Italija objavila rat Britanskoj Zajednici Naroda u trenutku njezine najveće pogibelji, kada je nailazio slom francuskoga otpora, a isto tako ne može preći preko duge borbe protiv nje u Sjevernoj Africi, prije negoli je Amerika stupila u rat”.*

Podsjetio sam na preambulu Mirovnoga ugovora s Italijom iz 1947., jer je danas u Italiji zanemarena povijesna istina o toj državi kao agresoru, a široko je razvijena svijest o njezinom ratu na strani saveznika protiv Njemačke, pa se i službeni krugovi ponašaju kao da je Italija pobjednica u Drugome svjetskom ratu bez krivnje za izazivanje i širenje toga rata. Takvom stanju svijesti pridonijela je činjenica da u Italiji nije obavljena defašizacija, poput denacifikacije u Njemačkoj. U Italiji nije bio organiziran sudski postupak poput nürnberškoga, a protagonisti rata i zločina nakon rušenja Monarhije i uspostav-

ljanja Republike abolirani su. Tako niti jednom talijanskom osumnjičeniku za zločine, pišu Vladimir Degan i Berislav Pavišić u knjizi *Međunarodno kazneno pravo* (2005.), nikada nije bilo suđeno ni u Italiji, a ni izvan nje.

Zbog toga je arogantni potpredsjednik u bivšoj Berlusconijevoj Vladi, Gianfranco Fini, na skupu dalmatinskih esula i iredentista u Senigalliji kraj Ankone, 13. listopada 2004. (na kojemu je, među ostalim, biran gradonačelnik Zadra u egzilu), izjavio da su "Istra, Rijeka i Dalmacija oduvijek bile talijanske zemlje"! Nažalost, pojedini su hrvatski političari, među njima i neki zastupnici u Hrvatskome saboru, što je prije moguće svojim izjavama u javnosti nastojali minimalizirati važnost grube Finijeve izjave.

Njegov je, pak, zamjenik u stranci "Alleanza nazionale", trećoj po snazi u Italiji, zastupnik u talijanskome Parlamentu, Roberto Menia, napisao u časopisu "Famiglia Christiana": "Ti tamo razbojnici" – gospodin misli na nas i Slovence – "oteli su nam zemlje. Na nama je da ih vratimo!".

O tim željama talijanskih političara ili političkih krugova, pojedinih talijanskih stranaka ili iredentističkih skupina, dakako, valja voditi računa.

U Rimu sam sedam godina bio hrvatski veleposlanik. Prinosio sam maksimalno uspostavljanju prijateljskih i partnerskih odnosa između Hrvatske i Italije. Uvjeren sam da su i danas naši odnosi dobri i da zajedno želimo živjeti u miru, u ujedinjenoj Europi kao dobri susjedi. Stoga ne mogu razumijeti ni Talijane, ni Hrvate. Zašto Talijani toliko galame o ratovima, granicama i fojbama, a zašto mi, hrvatski intelektualci, šutimo?

### Literatura

- Ugovor o miru s Italijom, „*Službeni list FNRJ*“, br. 74 od 29. kolovoza 1947.
- Dedijer, Vladimir, *Pariska konferencija*, Zagreb, 1948.
- Tito - Churchill, strogo tajno, izabrao i uredio Dušan Biber, Zagreb (1981.)
- Roosevelt and Churchill, *Their Secret Wartime Correspondency*, ed. by F. L. Loewenheim, H. D. Langley and M. Jonas, Londoin, 1975.
- Churchill S. Winston, *The Second World War*, Vol. VI, *Triumph and Tragedy*, Second ed., 1964.
- Alexander A.R.I.G., *The Alexander Memoirs 1941 – 1945*, ed. by J. North, London, 1962.
- Ante Trumbić, *Izabrani politički spisi*, izbor i uvodna studija Ivo Petrinović, Zagreb, 1998.
- Kardelj, Edvard, *Trst i jugoslovensko-italijanski odnosi*, Beograd, 1953.
- Bebler, Aleš, *La Yougoslavie et le statut de Trieste*, Paris, 1946.
- Bartoš Milan, *Kakav bi trebalo da bude status Trsta*, „*Međunarodna politika*“, Beograd, br. 22, 1953.

- Fitzmaurice G. G., *The Juridical Clauses of the Peace Treaties, Recueil des Cours de l'Academie de Droit International de la Haye*, 1948, t. 73.
- Castro de Diego, *Il problema di Trieste, Genesi e sviluppi della Questione giuliana in relazione agli avvenimenti internazionali (1943-1952)*, Bologna, 1953.
- Degan, Vladimir & Pavišić, Berislav, *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, 2005.
- Pribičević, Svetozar, *Diktatura kralja Aleksandra*, (hrvatski prijevod), Zagreb, 1990.

### Summary

#### **Borders With Italy in Peace Treaties Following World War I and World War II**

This paper presents the establishment of state borders between Yugoslavia and Italy after World War I at the Paris Peace Conference in 1919-1920 and in Rapallo in 1920.

The second part of the paper describes the events following World War II taking place at the Paris Peace Conference in 1946, where the draft of the Peace Treaty with Italy was adopted. It also describes the dramatic negotiations upon its entering into force until the conclusion of the London Memorandum in 1954.

**Keywords:** Yugoslavia, Italy, Peace Treaty, Paris Peace Conference, Paris Peace Conference in 1946, Trieste